

Aarde ik hou van jou

Irene van Lippe-Biesterfeld met Jessica van Tijn

DE FONTEIN

Voorwoord bij deze editie

Dit boek werd in 2003 geschreven. Over het algemeen beschouwden mensen in die tijd in het westen de niet-menselijke natuur als wezenlijk anders dan onszelf. Velen vonden dat verstand, geest en ziel alleen kenmerkend voor de mens waren en dat deze in de overige natuur ontbraken. Hierin klinken echo's van het wereldbeeld van filosofen als Aristoteles en Descartes. Al in 1979 had James Lovelock het baanbrekende boek *Gaia, a New Look at Life on Earth* geschreven, waarin hij duidelijk maakte dat de planeet Aarde een levend organisme is, waar wij mens dus deel van uitmaken. Maar dat besef was nog niet overal doorgedrongen.

Tussen toen en nu, anno 2025, zijn er veranderingen zichtbaar.

We weten inmiddels veel meer over de natuurlijke processen van de Aarde, over de afzonderlijke soorten, over de oorsprong van alle leven, en tevens over de consequenties van de veranderingen in het klimaat. Maar in ons handelen blijven we ons vaak buiten en boven de natuur plaatsen. Met als gevolg dat wij de Aarde blijven uitbuiten, in veel gevallen systemen onherstelbaar schade toebrengen en het klimaat steeds verder ontwrichten, waarbij dagelijks vele soorten uitsterven. Wanneer we het over de samenleving hebben, bedoelen we meestal uitsluitend de menselijke samenleving.

Wij beschouwen onszelf grotendeels nog steeds als de belangrijkste levensvorm op deze wonderschone planeet.

Er zijn tot voor kort nauwelijks wetten gemaakt waar de niet-menselijke samenleving in is meegenomen, alles bleef exclusief gericht op de mens. Maar dat is nu aan het veranderen. De snelst groeiende juridische beweging wereldwijd komt op voor de rechten van alle natuur! Wat een prachtige ontwikkeling in ons bewustzijn: we erkennen dat iedere levenssoort bestaansrecht heeft, recht om zich te ontwikkelen en voort te planten.

We komen steeds dichterbij het wereldbeeld dat wij deel zijn en daarmee partner van de schoonheid van het leven. En daarmee partner van iedere bloem, olifant, mier en elk insect; dat we de regen en de zuurstof en de zon en al wat de aarde biedt, nodig hebben om te leven op planeet Aarde. Dezelfde levensstroom die door iedere grasspriet beweegt, stroomt door ieder mens.

Waarom handelen we daar niet naar? Waarom blijven te veel mensen in hun doen en laten hangen in het antropocentrische wereldbeeld? Waarom handelen we niet vanuit alle kennis die we nu hebben over de volledige natuur met haar complexe, perfecte systemen? Dat is omdat we haar niet voelen. Omdat we haar niet ondergaan, haar niet verinnerlijken. Omdat we ons niet realiseren dat wat we in de natuur kapotmaken, we dat tevens in onszelf kapotmaken.

Maar op het moment dat we onszelf niet meer in het centrum van het leven zetten, kan de natuur ons bereiken, en worden we andere mensen. Met andere prioriteiten. Waarbij ons hart, ons gevoel, even belangrijk is als ons hoofd. Dan worden we heel.

Dat is wat de geïnterviewden in dit boek ieder op een eigen manier naar voren brengen.

Sinds ik dit boek schreef, zie ik dit besef op meer en meer plekken in de samenleving opkomen. Het is boeiend deze bewustzijnsverandering mee te mogen maken in een leven.

Maar we zijn er dus nog niet.

De basisvragen in dit boek zijn nog steeds cruciaal. De antwoorden zijn boeiend en belangrijk voor een zoektocht naar, of bevestiging van uw eigen relatie met en in de natuur.

Ik wens u een mooie tocht door de verhalen van denkers van toen en nu.

Irene van Lippe-Biesterfeld

‘Menselijke wezens zijn deel van een geheel, door ons universum genoemd, een deel dat begrensd is door ruimte en tijd. We ervaren onszelf, door onze gedachten en gevoelens, als afgescheiden van de rest – een soort van optische misleiding van het bewustzijn. Deze misleiding is een gevangenis voor ons, beperkt ons tot onze persoonlijke verlangens en tot het tonen van liefde en aandacht voor enkele personen die het dichtst bij ons staan. Het is onze taak om onszelf te bevrijden uit deze gevangenis door onze cirkels van mededogen te verruimen, door alle levende wezens te omarmen, alsmede het geheel van de natuur in al zijn schoonheid.’

Albert Einstein

Met dank aan

Jessica van Tijn. Het was een feest om samen te werken. Behalve de eindeloze en vaak bizarre reizen, de gesprekken, de gesprekken rond de gesprekken, was het vooral de ongelofelijke verstandhouding, de aanvulling en inspiratie wederzijds, die het samenwerken tot een onvergetelijke ervaring maakte. De lessen tot rust en genieten van het moment, kwamen van je dochter Luna, die vrolijk door alles heen liep. De taakverdeling liep soepel: jij de uitwerking van de bandjes met de gesprekken erop. Jouw spontane en begeestigde of geestige vragen tussendoor. Je meedenken tot in de kleinste details. Samen het complete overzicht, de afspraken. Ik de vragen, de inspiratie en de inhoudelijke kant. Jij de journaliste die de taal vervolmaakte, in het Engels evengoed als in het Nederlands, want we schreven het boek in het Engels om zoveel mogelijk mensen te bereiken. Deze samenwerking zal een zoete geur blijven bewaren.

Lydia Helwig Nazarowa voor de voortdurende dialoog die leidde tot dit boek. Wim Hazeu, voor de aanmoediging. Jeannette Ploeger en Elise Koreman voor al het werk. Akkie Bosje voor haar creatieve en nauwkeurige werk. De natuur in al haar vormen voor de diepe inspiratie en liefde. Joan Tobin voor haar gastvrijheid en welkome chaos. Mieke Ansems voor het praktische achtergrondwerk en de humor en het groeiende begrip. Euphemie de Jongh voor het leggen van de allereerste contacten.

En heel in het bijzonder wil ik de twaalf gesprekspartners bedanken voor hun bereidwilligheid deel te nemen aan dit boek, en de tijd die zij hierin stopten.

Irene van Lippe-Biesterfeld

Voorwoord

Een waarschuwing vooraf.

We raken getergd door dit boek. Daarvoor biedt het een heleboel aanleidingen tegelijk. Dat Aristoteles ons ernstig in de problemen heeft gebracht door de betrekking tussen ons en onze omgeving als scheiding te typeren, wisten we al wel. Maar geleidelijk raken we woedend over het overweldigende gelijk van de Indiaan die pleit voor respect jegens een geheel waarvan wij deel uitmaken. De Indiaan heft de scheiding op en laat daarmee de omgeving verdwijnen. Als wij deel uitmaken van wat ons omgeeft, moet de pretentie van menselijk meesterschap wel verdwijnen. En dat terwijl meesterschap, of de poging daartoe, ons het heden dat wij ervaren heeft opgeleverd met alle geneugten van dien. En dat geven we toch niet graag op of weg. Ondanks het structurele kwade geweten, dat kolonialisme en andere vormen van onderdrukking ons, de onderdrukkers of de nazaten daarvan, hebben bezorgd. Hedendaagse schrijvende armoede elders onderhoudt ons geweten. Wij sussen het met de geloofsovertuiging dat ongelijkheid een noodzakelijk onderdeel van de motor van de vooruitgang is. Wie dat geloof niet aanvaardt en zich onttrekt aan het dominante spel binnen onze wereld, keert zich tegen ons, en wordt misschien wel onze vijand. In dit boek doen gezaghebbende mensen nu precies dit.

Wij hebben de natuur tot instrument gemaakt, met het oog op genot, lust en gewin. We raken getergd omdat we nu bezig zijn te ontdekken, dat het proces van instrumentalisatie niet alleen de natuur verarmt, maar vooral ook onszelf aantast. Geleidelijk raakt ons evenwichtsorgaan in het ongerede, maar wij hebben de herinnering aan de ontroering bij ervaring van een duurzaam evenwicht, van harmonie nog niet verloren. In dit boek raakt die herinnering opnieuw levendig. Lezing rijt dus onze wonden open.

We vernemen hier en elders dat het meest geavanceerde wetenschappelijk onderzoek vrij plotseling ruimte verschaft aan het waar-

heidsgehalte van allerlei beweringen, die men tot voor kort als charlatanerie kon afdoen. Zelfs de wetenschap lijkt nu een aanval te willen uitvoeren op onze eerder omhelsde pretentie van de mens als Master of the Universe. En dat over een veel breder front dan alleen de milieuwetenschap. We raken getergd door het groeiende bewustzijn dat we ons evenwichtsorgaan en ons vermogen tot waarneming, tot ontroering en tot harmonie hebben verloren.

Maar bovenal raken we boos doordat het beroep op de noodzaak van liefde door velen in dit boek zo compromisloos is geformuleerd. Liefde als voornaamste conditie voor duurzaamheid van de samenleving. Dat valt ons koud op het dak. Immers, wij hadden zojuist geleerd dat we het lot van de mensheid heel goed kunnen bestieren, doordat op basis van verstandelijke overwegingen langs democratische weg collectieve beslissingen tot stand komen. Nu zouden we weer moeten aanvaarden dat niet alleen het kapitalisme een morele leegte bevat, maar dat ook de democratie zonder waarlijk altruïsme een tekort vertoont.

Bij nader inzien echter is die leerervaring niet zo erg verschillend van degene die is onderwezen door experts op het gebied van de verbandingen tussen kennis en beleid. Wie beleid verbindt met wetenschap en daarmee de wereld van het willen en kunnen met de wereld van het weten, heeft ontdekt dat belief-systems en andere waarden bepalend zijn voor de mate waarin beleidsvoerders zich ontvankelijk tonen voor nieuwe kennis. Veel deskundigen menen ook dat de resterende belangrijke vraagstukken in onze samenleving vragen om robuuste oplossingen die vol van waarden zijn.

Hoewel onderzoek er dus op duidt dat er meer is tussen hemel en aarde dan in de partij-politieke 'philosophy' van de beleidsmakers of in de disciplinegebonden methodologie van de wetenschapper, kost het ons moeite dat meerdere te hanteren. Wie esthetiek introduceert in de beleidsdialoog loopt onmiddellijk het risico van vijandige bejegening. Wie de dictatuur van het altruïsme preekt, kan op vijandschap rekenen. Religie was immers voor de zondag, spiritualiteit voor de intieme avonden. Wij zijn nog maar al te graag gehecht aan de mening dat de onverbondenheid van onze deelwerelden ons beschermt. Wie de muren daartussen slecht, creëert voor ons een nieuw dilemma. Daarom raken we getergd door dit boek. En dat is maar goed ook.

Prof.dr. R.J. in 't Veld, voorzitter van de Raad voor Ruimte-, Milieu- en Natuuronderzoek, oktober 2003

Inleiding

Twaalf mensen, twaalf visies. Ik heb twaalf mensen van over de hele wereld benaderd die, beroepsmatig of uit persoonlijke ervaring, door eenzelfde bron geïnspireerd worden: een diepe liefde voor de aarde. Het is een keuze geworden waarin niet alleen alle continenten vertegenwoordigd zijn, maar ook uiteenlopende vakgebieden. Ondanks de verschillen blijkt het thema – de relatie van de mens met de natuur – voor allen een wezenlijke vraag te zijn, van belang in hun dagelijks leven. De twaalf zijn ieder voor zich voorbeelden van oorspronkelijke denkers die hun eigen inzicht volgden en een eigen mening vormden over de relatie tussen mens en natuur. Jaren geleden dacht ik dat ik alleen stond in mijn ontdekkingen en begon een zoektocht naar gelijkgestemden die op hetzelfde gebied actief waren. Het werd duidelijk dat er door mensen uit alle continenten veel over nagedacht werd, op verschillende niveaus en manieren. Het stimuleerde mij om met een aantal van hen in gesprek te gaan en dat in de vorm van een boek naar buiten te brengen.

Het lezen van en over hun werk in de afgelopen tien jaar, heeft mijn eigen ervaringen bevestigd en heeft me geholpen mijn eigen zoektocht en onderzoek voort te zetten. Ieder van hen heeft een kleur als geen ander in het brede spectrum van het thema van dit boek, als een caleidoscoop die met dezelfde stenen totaal nieuwe patronen vormt als je hem maar een klein beetje draait.

Wat uit de ontmoetingen naar voren komt, is dat ondanks het diepe respect voor alles wat er op het gebied van natuurbehoud wordt gedaan, we aan een nieuwe stap toe zijn. Misschien zou ik het een toegevoegde waarde moeten noemen, die ons naar het bewustzijn leidt dat we niet alleen biologisch maar ook innerlijk met de natuur verbonden zijn; dat we natuur *zijn*.

Woorden als 'opzichter' of 'eigenaar' behoren tot het antropocentrische paradigma, en daarmee tot een bijna, maar helaas nog niet geheel, uitgestorven manier van denken en handelen. Met de vreselijkste gevolgen, zoals we onder andere in het verhaal van Gareth

Patterson kunnen lezen. De mensheid aan het roer: de natuur is puur materie en ons bezit, waarmee we dus kunnen doen wat we willen. Dit duidt tegelijkertijd op een uitgangspunt van totale afgescheidenheid: wij, los van de natuur.

Onze houding tegenover de natuur is in de loop van de jaren wel aanzienlijk aan het veranderen. Mensen beschouwen zichzelf nu voornamelijk als beheerders of verzorgers, wat al een vriendelijker klank en inhoud heeft. Toch is er nog geen eenheid te bespeuren. Een groeiend aantal mensen voelt dat zij deel uitmaakt van de natuur. En wonderlijk veel mensen hebben wat ik noem een *Magic Moment* ervaren; een moment van eenheid met al het leven. Een dergelijke ervaring heb ik zelf ook meegemaakt en dat heeft een verschuiving in mijn houding tegenover de natuur veroorzaakt. Het was een verbazingwekkende ervaring. Het 'ik en de natuur', de afgescheidenheid, was ineens helemaal weg. Zittend hoog in de Zwitserse bergen, kon ik plotseling door alles zien, door alles voelen en door alles horen. Ik maakte deel uit van de hoge golvende grashalmen, de veelkleurige bloemen, de bomen, de rotsen en de bergen. In mijn bewustzijn was ik één geworden, één met alles wat leeft, één met de uitbundige vreugdevolle 'viering' van de natuur, als een vitale levensenergie en een krachtig verlangen om te leven.

Het is mijn liefde voor de aarde waardoor ik sindsdien een leerling van het leven wil zijn, en blijven.

Naar aanleiding van mijn ervaringen heb ik een aantal basisvragen opgesteld die voor mij de kern van het boek vormen, omdat ze mijzelf zo bezighouden en ik nieuwsgierig was hoe deze mensen hierop zouden ingaan. Tijdens de gesprekken is het niet zozeer de vraag die centraal staat, als wel de daaruit voortkomende gedachtegang die de overhand neemt.

Vragen als: Waarom hebben we onszelf afgescheiden van de natuur? Wat is natuur? Wat is onze menselijke relatie met de natuur? Wat betekent de natuur voor ieder in haar of zijn leven? Hoe leef je de eenheid van het leven in de dagelijkse realiteit? Wat is liefde? Is er een evenwicht tussen wat wij 'wetenschap' noemen en onze eigen persoonlijke ervaringen? Kan en moet de wetenschap al deze vragen beantwoorden? Kunnen we zonder de wetenschap? Zouden de empirische benadering van de natuur en de wereld van de ervaring elkaar kunnen aanvullen? Wat hebben het verstand en het gevoel elkaar te zeggen?

Hoe beantwoorden mensen uit de verschillende culturen en uit-

eenlopende vakgebieden deze vragen? Simpele antwoorden zijn hier niet op te geven, en dat was ook niet mijn doelstelling. Het gaat mij eerder om de dialoog, die een aanzet kan geven tot nader denken en onderzoeken door iedereen persoonlijk die dit boek leest.

Met de kernvraag: 'Wat is liefde?' wil ik aangeven dat het sleutelwoord voor mij liefde is. Het is een woord dat we vaak in een beperkte betekenis gebruiken om exclusiviteit of bezit aan te duiden, voortkomend uit onze drang om te bezitten, uit angst om te verliezen. Soms kan een gevoel van eenzaamheid en onzekerheid ons doen vastklampen aan mensen en dingen, bezittingen. Als we ons opnieuw met de natuur verbinden en ook met de natuur in onszelf, kan dat gevoel oplossen, want we zijn niet alleen. In werkelijkheid zijn we verbonden met alle leven op aarde en daarbuiten.

Wanneer we leren ons open te stellen voor de levensvormen om ons heen, zullen we de subtiële energieën ontdekken: het licht, de essentie die in alle levensvormen aanwezig is. De liefde die stroomt door alles wat is. Het is een verbinding die we met ons hart maken, waardoor we ons realiseren dat we omringd zijn door liefde en erdoor gedragen worden. De antwoorden die ik kreeg van de gesprekspartners in het boek op de vraag: 'Wat is liefde?' waren verrassend en kwamen recht uit het hart.

Professor Matthijs Schouten wijst er in zijn boek *De natuur als beeld in religie, filosofie en kunst*¹ op dat we natuur op verschillende manieren kunnen opvatten: als iemand die zonder gevoel waarneemt, en voor wie de sleutelbloem de feitelijke sleutelbloem is, omdat hij er geen liefde voor voelt. Of als iemand die waarneemt door zijn gevoel, en voor wie de sleutelbloem allesbehalve een sleutelbloem is: een ster, een zon, of een fantasierijke verbeelding. En dan is er de Zenmeester die de kleine plant op zodanige wijze waarneemt dat de plant zichzelf kan openbaren. Ik citeer: 'Hij voelt het hele mysterie dat zichzelf onthult door dit nederige plantje, het mysterie dat aan de bron ligt van alles wat leven meedraagt.'

Vanaf het begin dat de mens op aarde is, hebben we geworsteld met onze relatie met de natuur. We hielden van haar, haatten haar, we gebruikten haar, romantiseerden haar, zagen haar als louter mechanische entiteit. Het is duidelijk dat we beginnen te begrijpen dat onze antropocentrische benadering ons tot een punt gebracht heeft waarop

1 - Zie Bibliografie

we de aarde uiteindelijk hebben uitgeput. Maar wat doen we eraan?

Naar mijn mening gaat het vooral om een verandering in het denken en in het bewustzijn, in plaats van uitsluitend om acties. Patricia Mische pleit in haar verhaal niet alleen voor een verandering van bewustzijn, maar tevens voor een politieke transformatie.

Ik wil laten zien dat alles met elkaar in samenhang is: onze verbondenheid, of afgescheidenheid met al het leven, met armoede, met de gezondheidsproblematiek waarmee we tegenwoordig te maken hebben, met klimaatveranderingen en natuurrampen. Het begint steeds met ons bewustzijn, of het gebrek daaraan. De natuur zal er in kwaliteit op vooruitgaan als de mens zich ermee verbonden weet.

Je bewust te zijn van de interactie tussen de levensvormen kan een diepe spirituele ervaring zijn. Net als van het samenweefsel van het leven, dat een kwetsbaar evenwicht vormt. De schoonheid en synchroniciteit ervan zijn overweldigend op het moment dat we ervoor openstaan. 'Het vermogen van de aarde om te lezen en te schrijven', *earth literacy*, noemt Patricia Mische dat. Dan wordt de wereld een wonderbaarlijke plaats om te leven. Het wonder dat Rupert Sheldrake keer op keer ontdekt en waarnaar Hans Andeweg ons leert te luisteren. Professor Arne Naess heeft het over *ecosofie*: ecologie gekoppeld aan filosofie. Gareth Patterson leerde de eenheid van de natuur begrijpen dankzij de leeuwen. Denise Linn gelooft dat ieder mens in staat is om in zichzelf te reiken om lang gezochte antwoorden op levensvragen te vinden. Patricia Mische voegt daaraan toe dat 'als we geen verbinding met de natuur hebben, we geen verbinding met onszelf hebben'. Jane Goodall vertelt ons hoe zij zich meer in contact met de spirituele kracht voelt staan als ze in de wildernis is.

We kunnen onze eigen plaats in het samenweefsel van het leven dus innemen zoals wij denken dat goed is, als we ons maar realiseren dat onze gedachten kracht hebben. Zij kunnen de kwaliteit van het leven vernietigen of heel maken. Zoals Emoto Masaru ons laat zien met de verbazingwekkende afbeeldingen van waterkristallen. Zijn woorden: 'Water moet je met je hart tegemoet treden', herinneren ons aan een houding van eerbied die een direct effect heeft op de levensvormen om ons heen en op onszelf. Hij laat ons daarmee onze verantwoordelijkheid als mensen zien. Rigoberta Menchú heeft haar leven gewijd aan vrede met de boodschap dat er een alternatieve manier van leven is, vanuit haar eigen oude Mayacultuur.

De kwaliteit van ons leven is verbonden met *al* het leven om ons

heen. Dat maakt ieder van ons verantwoordelijk op een unieke persoonlijke manier. Het feit dat wij mede-scheppers zijn van ons leven op aarde door onze gedachten en handelingen, met gevolgen die daar ver buiten reiken, zou je kunnen afschrikken en je van het leven doen terugtrekken; óf het zou je kunnen uitnodigen om bewuster en voller te leven. Want te weten dat je je eigen werkelijkheid creëert, maakt het leven een prachtig leerproces, ondanks en mét alle moeilijkheden. En dát kan weer leiden tot nieuwe prioriteiten ten opzichte van de samenleving in haar geheel.

Credo Mutwa maakt zich ernstig zorgen over het verlies van waardigheid van de zwarte mens, vanuit de complexe en harde realiteit waar hij middenin leeft. James Wolfensohn wil door middel van zijn werk een bijdrage leveren aan de gelijkheid in de wereld en staat kritisch tegenover hen die aanzetten tot haat.

Alle gesprekspartners benadrukken dat vernietiging de vernietiging van onszelf betekent. Hetzelfde geldt voor de verwaarlozing van onze omgeving. Het is een kwestie van keuze. En het maakt de keuze eenvoudiger wanneer we ons bewust zijn van de plaats die wij innemen in het samenweefsel van het leven. Een nieuwe manier van denken is aan het opkomen.

Gedurende anderhalf jaar heb ik rondgereisd met Jessica van Tijn om deze opmerkelijke mensen te ontmoeten. De meesten van hen zijn pioniers in hun eigen werkveld, zich bewust van de consequenties van het naar buiten brengen van hun eigen ontdekkingen en gedreven door een innerlijke nieuwsgierigheid naar het leven. Alle gesprekken waren vitaal, boeiend en inspirerend. In de gesprekken heb ik de culturele omgangsvormen en eigenheid van mijn gesprekspartners ook naar voren willen doen komen. Zo begint het gesprek met Emoto Masaru met het uitwisselen van beleefdheden en spreekt Credo Mutwa mij aan met titel.

De inhoud van de gesprekken weergeven op papier, zal altijd tekortdoen aan de diepgang van het thema en bovenal aan de mensen zelf. Maar hopelijk dient het als inspiratie om zelf verder te ontdekken. De bibliografie achter in het boek kan daartoe bijdragen.

Aarde ik hou van jou is een uitnodiging om deze groep professionals te leren kennen, door middel van hun bijzondere verhalen en inzichten. Ieder van hen heeft een leven gewijd aan het zoeken, ervaren, bestuderen en publiceren van haar of zijn bevindingen. In hun eigen werkveld zijn ze bekend, terwijl de meesten van hen elkaar niet ken-

den. Dit boek laat een fascinerende, verrassende en soms noodzakelijke relatie tussen hen zien. De persoonlijke verschillen versterken de onderlinge gemeenschappelijke schat aan denken en voelen; onze liefde voor de aarde.

Moge dit boek een bijdrage leveren om u te inspireren de aarde lief te hebben en uw eigen weg te vinden als medeschepper van onze gezamenlijke toekomst, die in uw handen ligt.

Irene van Lippe-Biesterfeld, oktober 2003

Rigoberta Menchú Tum

Mayavrouw en winnares Nobelprijs voor de Vrede in 1992

‘Niemand van ons zal iets beginnen – een congres, een nieuwe baan, een nieuw bedrijf, een evenement – zonder de zon te groeten en gebruik te maken van zijn energieën.’

De weerman meldt dat er om half zes 's morgens een uitzonderlijke zonsverduistering te zien zal zijn, eenmalig voor deze eeuw. Een afspraak met Rigoberta Menchú, Mayavrouw en Nobelprijswinnares voor de Vrede in 1992, toen net drieëndertig jaar oud, is door haar vele reizen drie keer misgelopen. Maar vandaag zullen we elkaar ontmoeten in Berlijn. Meer dan tien jaar reist ze nu al schijnbaar onvermoeibaar de wereld af om te spreken voor en over de vrede.

Ik wil haar vooral spreken over haar connectie tot de zon. We weten hoe de Mayacultuur daar nauw mee verbonden is door de beroemde kalender.

Op weg naar het vliegveld zie ik het opeens: daar hangt de enorme rood-oranje sikkels van de opkomende zon, de rest half verborgen door de maan, in een nog wat mistige ochtendhemel. Adembenemend mooi en stralend. Ik moet wel stilstaan om dit fenomeen goed te aanschouwen en tot me door te laten dringen. Een onweerstaanbare vreugde komt in me op als ik naar dit wonder kijk, zonder dat ik begrijp of wil begrijpen waarom.

De paradox dat dit juist gebeurt op de dag dat ik Rigoberta eindelijk ga ontmoeten, dringt later tot me door. Het onderwerp 'zon' staat deze dag stralend rood-oranje centraal. De synchroniciteit in het leven kan me versteld doen staan.

Rigoberta is in Berlijn voor een oecumenische conferentie. Onze vlucht is zo vroeg, dat we na aankomst tijd hebben om eerst een wandeling te maken door een stadspark achter het hotel. Oude bomen hangen met hun takken over het water van een grote vijver. Jessica

wijst op een bordje bij een knoestige, lieve plataan – een *Platanus Acerifolia*, waar ik net naast ben gaan staan. De tekst op het bordje – bedoeld om kinderen te interesseren voor de natuur – treft me, en opnieuw moet ik denken aan die synchroniciteit: ‘Hör doch mal! Auch Bäume können sprechen. Die “Sprache” der Bäume kann man nur erfahren, wenn man ihnen genau zuhört. Lege Dein Ohr ganz dicht an den Stamm. Was kann man hören? Kommen alle Geräusche, die Du hörst, vom Baum?’ (‘Luister! Ook bomen kunnen spreken. De “taal” van de boom kan je alleen horen als je heel goed luistert. Leg je oor maar dicht tegen de stam aan. Wat kan je horen? Komen alle fluisteringen die je hoort van de boom?’)

We vinden Rigoberta in haar hotel, en worden opgevangen door Alfonso Alem Rojo, uitvoerend directeur van de Stichting Rigoberta Menchú Tum (SRMT) in Mexico. Hij zit ook aan tafel tijdens ons gesprek. De zon schijnt nu vol en het is heerlijk om op het terras, tussen veel groen, samen te zitten praten. In het Spaans, want Rigoberta spreekt geen Engels. ‘Alleen heel kleine grapjes kan ik in het Engels maken,’ vertelt ze en we steken van wal. Blij elkaar weer te zien, na eerdere ontmoetingen waar zij mij onder andere tientallen foto’s heeft laten zien van de massagraven in haar vaderland Guatemala.

Deze kleine, moedige vrouw uit het dorp Chimal in de provincie El Quiché, is al zo vroeg in haar leven geconfronteerd met de dood en de slechtheid van de mens. Eerst wordt haar broer Patrocinio vermoord. Kort daarop komt haar vader om, als het leger de Spaanse ambassade in Guatemala bestormt; hij verbrandt levend. Hij had met een groep indianen uit El Quiché de Spaanse ambassadeur om hulp gevraagd bij het beëindigen van de repressie in zijn land. Rigoberta’s moeder wordt vervolgens ontvoerd, gruwelijk gemarteld en ook vermoord, al is ze volgens de officiële gegevens nog altijd in leven. De overblijfselen van geen van haar familieleden zijn ooit gevonden, zodat ze ook nooit de kans heeft gekregen ze een waardige rustplaats te geven.

Zelf ontvlucht ze niet lang daarna het land en probeert in Europa aandacht te vragen voor de situatie in haar land. Dat ze zich zo openlijk roert, betekent dat het voor haar onmogelijk wordt terug te keren naar Guatemala. In 1983 beschrijft ze haar levensverhaal in het boek *Me llamo Rigoberta Menchú*, in samenwerking met de antropologe Elisabeth Burgos.¹ En dan, in 1992, wordt ze onderscheiden met de

1 - De Nederlandse vertaling werd opnieuw uitgegeven onder de titel *Rigoberta Menchú: een bericht uit Guatemala* (De Geus, 1993).

Nobelprijs voor de Vrede. Het zal haar leven volledig veranderen, zal ze ons later vertellen. Eén ding is niet veranderd: net als voor de onderscheiding reist ze de wereld rond om te spreken over vrede en rechtvaardigheid. En om mensen te vertellen over de oude Mayacultuur en het belang van de wijsheid van de oude volken voor onze wereld, voor de aarde.

Rigoberta woont in Mexico-stad, omdat ze in haar eigen land haar werk niet veilig genoeg kan uitvoeren. Het is maar één van de offers die ze brengt om gehoor te kunnen geven aan haar missie in dit leven. Dat ze haar zoon Mash 'in sprongen' ziet opgroeien is een ander. Gelukkig kan ze rekenen op haar man Ángel, die net als zij uit Guatemala komt en ook een deel van zijn familie heeft verloren in de zwarte jaren van hun land.

Ik ben blij dat we na alle misgelopen afspraken in het afgelopen jaar, alsnog tegenover elkaar zitten vandaag, zodat ook Rigoberta onderdeel kan uitmaken van de cirkel van mensen in dit boek.

Wat is natuur voor u?

'Natuur voor mij is de samenkomst van levens, van tijden en vooral van personen, die samen een referentie vormen aan het leven. Wij zouden geen "leven" zijn als we niet zouden delen met de andere levens op aarde. De Maya's hebben een zeer diep contact met de kosmische energieën, op zo een manier dat we niet kunnen ontkennen dat de energieën van de bergen, de bossen, de rivieren onderdeel zijn van onze eigen energie. Die energie kan niet stromen zonder hún energie. En dan heb ik het niet alleen over de energie van de levenden, maar ook over de energie van de doden.

Wij Maya's moeten steeds ons leven afstellen op een kalender – de Mayakalender – met twintig *Nlawales*, die zich elk dertien keer herhalen in 260 dagen. Elke dag heeft een *Nlawal* die wij danken en eren, en die ons helpt met z'n positieve energie en die maakt dat de zon opkomt en neergaat, dat de wind opsteekt en weer gaat liggen. Niemand lijkt zich af te vragen waardoor het komt dat de wind opsteekt of juist gaat liggen. Maar de Maya's hebben een integrale kijk op het leven, waarin deze dingen zijn opgenomen als onderdeel van de natuur. Voor ons is het heel moeilijk om de strijd te begrijpen voor het milieu, als je je realiseert dat het milieu in het Spaans *medio ambiente*, letterlijk "halve omgeving" wordt genoemd. In onze ogen kan iets zo belangrijks als de omgeving onmogelijk "half" zijn! Het is iets integraals en ieder van ons kan zich ontwikkelen met meer kracht en met meer ontvangst van de energieën, of met minder. In

beide gevallen zijn er elementen van de *Nlawal* die ons helpen te leven in de kosmos. Bijvoorbeeld, als kinderen wordt ons door onze ouders geleerd om onze dromen op te schrijven, ze te onthouden en ze te vertellen. Dus als we iets dromen, vertellen we onze dromen aan onze ouders, omdat we niet alles begrijpen wat we dromen. Maar op den duur leer je natuurlijk veel meer te begrijpen van je eigen dromen en hun betekenis. Tegelijkertijd leer je ook de grotere dimensie te bevatten, van de natuur en van alle levenden om ons heen. Op den duur zijn we zeer ontvankelijk voor de veranderingen in de wereld en de kosmos. In vergelijking met andere culturen zijn we daardoor veel ontvankelijker voor deze dingen. Maar wat ons het meest tot steun is, is het bestaan van onze eigen kalender, duizenden jaren oud.'

Maar hoe werkt dat dan voor u, als u zó veel reist naar alle delen van de wereld, met al die tijdzones, tijdverschillen en afspraken op data volgens de gregoriaanse kalender? Op de meeste plekken waar u komt wordt niet de Mayakalender gehanteerd.

'Een dag is een dag, en soms vergeet je zelfs de exacte tijd en datum. Natuurlijk vallen die twee kalenders niet samen. Ik zou nu ook bijvoorbeeld niet weten welke dag het precies is volgens de Mayakalender. Mijn agenda wordt gedomineerd door de gregoriaanse kalender. Maar op dagen of momenten dat ik iets opmerkelijks droom of een "waarneming" heb, als ik voel dat ik weinig energie heb of "gewoon" de noodzaak voel, kan ik altijd onze kalender raadplegen om de exacte datum en betekenis op te zoeken. Waarschijnlijk is daarin de verklaring terug te vinden voor wat ik voel of doormaak.

Zo heb ik het gevoel dat ik "de tijd" – de tijd volgens die Mayakalender – altijd bij me draag, ook al ben ik me niet altijd bewust van de juiste datum. En je hoeft geen specialist te zijn om met die kalender om te gaan.'

De Mayakalender is dus nog altijd belangrijk voor de Maya's?

'Jazeker. Er zijn drie etappes die ieder van ons verbinden met die kalender:

1. Het moment dat we verwekt worden door onze ouders.
2. Het moment van geboorte.
3. Het "ritme van de tijd" tussen 1 en 2, dat bepalend is voor ons gedrag.

Iedere *Nlawal* heeft zowel positieve als negatieve kenmerken. Iedereen heeft altijd allebei in zich en het is aan ons of we meer het positieve of het negatieve in ons binnenste cultiveren.'

Hoe zou je 'Nlawal' vertalen?

‘De geest, het universum. Dat wat ieder individu “uniek” maakt. Je zou kunnen zeggen dat het een soort “kosmische DNA” is.’

Is het de relatie van iedere persoon afzonderlijk met de kosmos, iets als “La cuerda unica”? (Jouw unieke koord dat je verbindt met de kosmos.)

‘Ja, en dat is bepalend voor hoe ons leven verloopt. Het is iets heel moois, al zijn er altijd mensen die de culturen van de inheemse volkeren op een zeer superficiële manier interpreteren. Ze veroordelen onze manier van denken, van leven en geloven. Want dit alles is ook deel van onze spiritualiteit. Zo zal ik altijd een kaarsje opsteken op momenten dat ik voel dat mijn energieën wegvloeien of dat ik negatieve energie voel, waardoor ik de elementen “vuur” en “licht” nodig heb. Zo doe ik nieuwe energie op en ontdoe me van de negatieve energie.

Maar er zijn ook krachten waar ik zelf geen vat op heb. Daar heb je “spirituele gidsen” voor. Die vragen namens mij aan de kosmos, de natuur, de bergen, of aan het hart van de hemel en aan het hart van de aarde. Ze bemiddelen voor en namens mij.’

Hoe heten die gidsen?

‘In de westerse wereld wordt, onder andere in boeken, altijd gesproken over de sjamanen. Ik geloof dat de Spanjaarden die naam verzonnen hebben voor alles dat zij op één hoop gooiden met “natuurlijke genezers”. Zelf gebruiken de Maya’s andere woorden voor hun spirituele gidsen: in Guatemala bijvoorbeeld hebben we het over *ajq’ij*.’

Ik herinner me dat bij de Kogi-indianen in Colombia de ‘uitverkorenen’ (de Mama’s) worden opgeleid, en bijvoorbeeld de eerste acht tot zestien jaar in het donker moeten leven. Hoe is dat binnen de Mayatradiitie?

‘Bij ons is het zo dat deze gidsen op een speciale dag worden geboren, op een exact uur, op een dag die volgens onze kalender *trece kan* genoemd wordt, het sterkste symbool van allemaal. Vervolgens moeten deze gidsen hun gave cultiveren, waarbij ze zich spiritueel verdiepen.’

U heeft ooit gezegd: ‘Danos útil existencia.’ (Geef ons een nuttig bestaan.) Kunt u daar iets meer over uitleggen?

‘*Danos útil existencia*’ bidden de eerste Maya’s wanneer ze gevormd en geschapen waren uit gele en witte maïs. Geen rustig en gemakkelijk leven, maar een ‘nuttig bestaan’ opdat alle positieve krachten en relaties worden benut.

‘Als onze mensen bidden tijdens een Mayaceremonie, gebeurt er iets heel moois. Tijdens zo’n ceremonie wordt geen van de elementen over het hoofd gezien. We groeten de opkomst van de zon om te vra-

gen om licht, energie, warmte en kracht. We groeten de ondergang van de zon om de geschiedenis in te roepen, om onze voorvaders om kracht te vragen en ons niet in de steek te laten; en om het kleine nachtleven te groeten. Het opsteken van de wind begroeten wij opdat de wind onze wegen schoonmaakt, net als onze lichamen en de hele omgeving. Als de wind gaat liggen, roepen we de energieën aan van Moeder Aarde en van de zaden, opdat wij tot bloei komen zoals ook de zaden tot bloei komen. En als we de hemel aanroepen, is dat om ons te beschermen in het universum, in het Lege. Het hart van de aarde is als onze moeder, de moeder die haar kinderen aan haar borst heeft; die het leven aan haar borst heeft.

Met al deze elementen vormen we tijdens de ceremonie het zogenaamde Mayakruis, waarbij de zes elementen worden gebruikt voor de zes energiepunten. Naast de noord-, zuid-, oost- en westpunten, gesymboliseerd door de opkomst en ondergang van de zon en het opsteken en gaan liggen van de wind, bevindt zich aan de bovenkant het symbool van de kosmos of het Lege, en aan de onderkant het symbool van het hart, van de aarde. Zo ontstaat een driedimensionaal kruis.'

Het gebrek aan evenwicht dat er op dit ogenblik is in de wereld, heeft volgens mij veel te maken met de manier waarop we met de aarde omgaan en dat we zo van haar verwijderd zijn geraakt...

'Ik heb het gevoel dat er sprake is van een verslechtering van de relatie tussen mensen onderling, vooral veroorzaakt door een gebrek aan onderling respect. Het is alsof de onzichtbare omgangsregels verloren aan het gaan zijn, waarmee we het zicht op alles verliezen. Ik geloof erg dat er pas sprake kan zijn van een goed evenwicht in een samenleving, als er voldoende respect is. Als onze wetten vooral gericht zijn op het straffen van overtredingen en delicten, en zich niet voldoende bezighouden met het voorkomen ervan, en met het voorkomen van verlies aan onderling respect, is dat een duidelijk teken.

In de Mayatraditie is veel aandacht voor het concept vrede. Vrede is niet synoniem voor oorlog, maar vrede wordt aangeduid met *utzil*, wat zoiets betekent als "leven in het goede". Leven in het goede is gebaseerd op een gedragscode, een ethische code, die alles te maken heeft met respect. Met het verlies aan respect begint alles te schuiven.

Het gaat er niet zo zeer om dat het zonder respect makkelijk is om iemand te beledigen; dat is nog het minste. Dat is niet meer dan een houding, die corrigeerbaar is. Maar op dit moment zie ik in zoveel ver-

Voor Joop en Luna

Vierde druk in deze uitgave, juni 2025
Deze uitgave bevat een nieuw voorwoord

Copyright © 2003, 2006, 2025: Irene van Lippe-Biesterfeld, Jessica van Tijn
en Uitgeverij De Fontein, Utrecht

Vertaling Engelstalige teksten: Karina Hoed samen met

Irene van Lippe-Biesterfeld en Jessica van Tijn

Ontwerp omslag en binnenwerk: Akkie Bosje / LandofPlenty, bNO

ISBN 978 90 261 8286 0

ISBN e-book 978 90 261 8287 7

NUR 740 / 728

www.uitgeverijdefontein.nl

Uitgeverij De Fontein vindt het belangrijk om op milieuvriendelijke en verantwoorde wijze met natuurlijke bronnen om te gaan. Bij de productie van het papieren boek van deze titel is daarom gebruikgemaakt van papier waarvan het zeker is dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, elektronisch, door geluidsopname- of weergaveapparatuur, of op enige andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Tekst- en datamining niet toegestaan.